

GUIA PRÀCTICA: Sostenibilitat ambiental als ateneus

Federació d'Ateneus
de Catalunya

Dipòsit legal: B 13308-2020

1a. edició: desembre 2021

Edita: Federació d'Ateneus de Catalunya

Continguts: Júlia Barba i Miralpeix, ambientòloga. Irbis, solucions en ecologia aplicada

Disseny: Sílvia Vallverdú (vallverducomunicacio2@yahoo.es)

Què són les «Guies pràctiques per als ateneus»?

Les guies pràctiques de formació de la Federació d'Ateneus de Catalunya conformen la col·lecció documental que posem a disposició del conjunt dels ateneus perquè tinguin una eina útil, pràctica i de ràpida consulta, que els serveixi de referent per poder superar les casuístiques amb les quals es trobin durant la seva activitat habitual.

En aquesta guia es troben diferents possibilitats ben senzilles que ajudaran als ateneus a aplicar accions medioambientals.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	5
Què és la sostenibilitat ambiental?	5
Per què és important tenir-la en compte al meu ateneu?	6
Què caldrà fer?	6
2. COM FEM EL PLA DE SOSTENIBILITAT AMBIENTAL?	8
La diagnosi ambiental	8
La definició d'objectius	10
Les actuacions d'ambientalització	11
3. RECURSOS I ENLLAÇOS D'INTERÈS.....	14

1. INTRODUCCIÓ

Què és la sostenibilitat ambiental?

La idea de sostenibilitat es remunta a fa més de 30 anys, mandat adoptat per la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN) el 1969. Va ser un tema clau de la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà a Estocolm el 1972. El concepte es va encunyar explícitament per suggerir que era possible aconseguir un creixement econòmic i una industrialització sense danys ambientals. En les dècades següents, el pensament general sobre el desenvolupament sostenible es va desenvolupar progressivament a través de l'Estratègia de Conservació Mundial (1980), l'Informe Brundtland (1987) i la Conferència de les Nacions Unides sobre Medi Ambient i Desenvolupament a Rio (1992).

Al llarg d'aquestes dècades, la definició de desenvolupament sostenible va evolucionar. L'Informe Brundtland va definir el desenvolupament sostenible com el «desenvolupament que satisfà les necessitats del present sense comprometre la capacitat de les generacions futures per satisfer les seves pròpies necessitats». Aquesta definició era vaga, però capta amb intel·ligència dues qüestions fonamentals: el

problema de la degradació ambiental que tan sovint acompanya el creixement econòmic i, tanmateix, la necessitat d'aquest creixement per alleujar la pobresa.

El nucli principal del pensament sostenible generalitzat s'ha convertit en la idea de tres dimensions: sostenibilitat ambiental, social i econòmica, utilitzant el model de cercles entrelaçats per demostrar que els tres objectius han d'estar millor integrats, amb accions per redreçar l'equilibri entre les dimensions de la sostenibilitat.

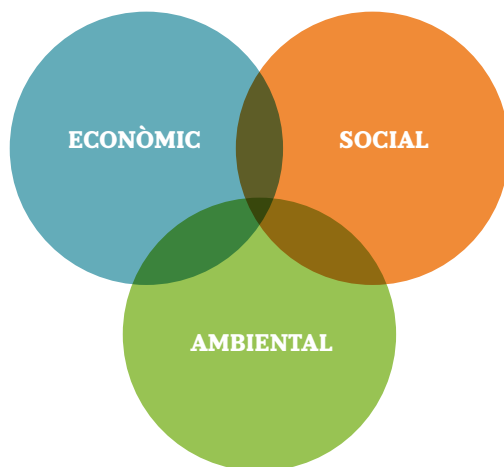

Figura 1. Esquema dels tres pilars del desenvolupament sostenible

En aquesta guia ens centrarem en la sostenibilitat ambiental, és a dir, aquella que se centra a fer compatible el creixement econòmic i la preservació de la biodiversitat i evitar, en darrer terme, la degradació de la biosfera provocada per l'acció humana.

Per què és important tenir-la en compte al meu ateneu?

Integrar la sostenibilitat ambiental en el dia a dia del nostre ateneu ens permetrà seguir desenvolupant les activitats que ja fem, però d'una manera més respectuosa amb l'entorn i, a més, en alguns casos, ens comportarà un estalvi econòmic vinculat al consum de recursos, com l'energia i l'aigua.

Què caldrà fer?

En primer lloc, caldrà que analitzem el punt de partida del nostre ateneu en temes de sostenibilitat, és a dir, necessitarem una **diagnosi ambiental** de l'ateneu per entendre principalment dues coses:

- Quins aspectes del funcionament de l'ateneu tenen incidència ambiental?
- Quines coses ja estem fent en favor del medi ambient?

Bones pràctiques

Les **Bones Pràctiques Ambientals (BPA)** són el conjunt d'hàbits personals i col·lectius que fan que l'actuació de cadascuna de les persones que conformen una organització permeti minimitzar l'impacte ambiental associat a la seva activitat.

Aquesta diagnosi prèvia ens servirà per saber quin és el nostre punt de partida, quins aspectes es poden millorar i quins són més prioritaris.

Un cop elaborada la diagnosi ambiental caldrà que definim els **objectius ambientals** que ens volem marcar com a ateneu, és a dir, què volem aconseguir i amb quina temporització, i quines accions fem per aconseguir-ho. Finalment, caldrà fer un seguiment de si les accions que hem definit estan funcionant i ajuden a assolir els objectius marcats, per la qual cosa podem establir uns indicadors que ens ajudin a fer aquest seguiment, o simplement fer la revisió del pla amb la temporalitat marcada.

El conjunt de la diagnosi ambiental, els objectius ambientals, les accions per aconseguir aquests objectius i el seguiment del compliment d'aquests objectius, formaran el **Pla de Sostenibilitat Ambiental** de l'ateneu.

Aquest Pla el podem fer internament o el podem contractar a un servei de consultoria ambiental extern, i el podem fer molt extens

i exhaustiu o no, en funció dels recursos econòmics, temporals i personals que tinguem per dedicar-li. El Pla de Sostenibilitat pot tenir diferents nivells d'intensitat i pot anar canviant en el temps, perquè està pensat per ser revisat periòdicament, de manera que podem començar amb un plantejament poc ambiciós i anar incidint en més aspectes en el futur.

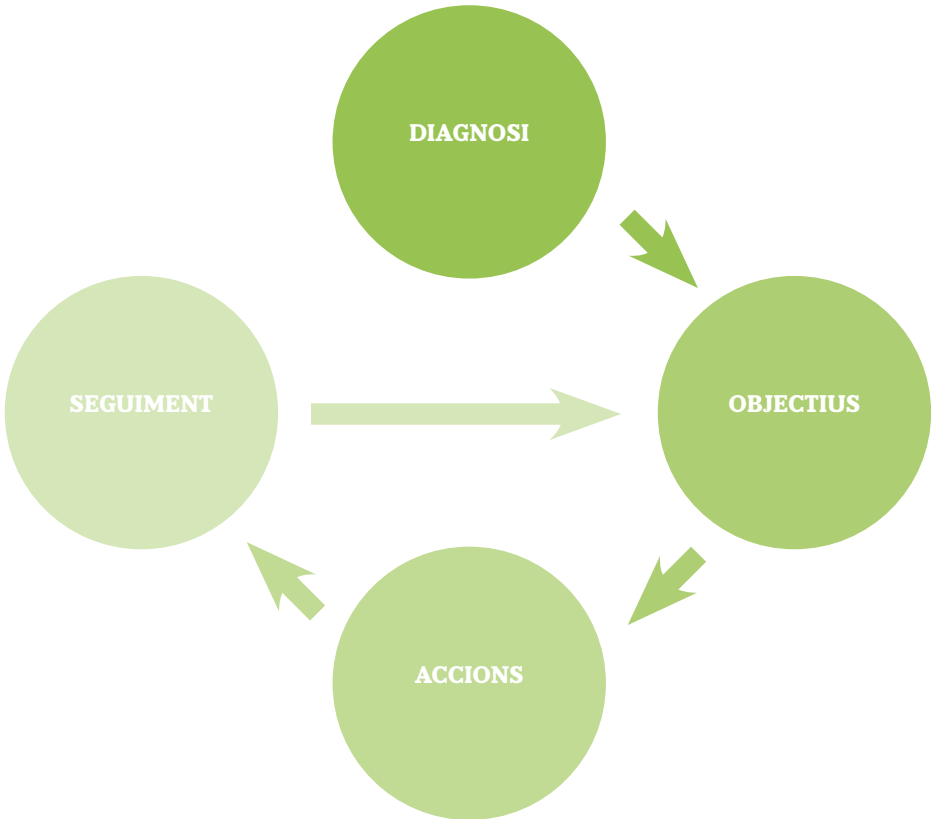

Figura 2. Esquema d'un Pla de Sostenibilitat Ambiental

2. COM FEM EL PLA DE SOSTENIBILITAT AMBIENTAL?

La diagnosi ambiental

La diagnosi ambiental analitzarà tots els àmbits d'activitat i consum de l'ateneu, i és important que se centri en tots els vectors ambientals que són rellevants en el nostre ateneu.

Els vectors ambientals són els paràmetres o factors que ens permetran analitzar la situació ambiental de l'ateneu. Normalment, són aquests:

- **Energia**
- **Aigua**
- **Residus**
- **Mobilitat**
- **Consum de recursos i materials**

Poden haver-hi d'altres que per circumstàncies o característiques siguin rellevants en algun cas concret, com per exemple la contaminació acústica.

A continuació, sense ànim que sigui un llistat exhaustiu ni complet, es recullen alguns dels aspectes que s'analitzaran amb la diagnosi ambiental, per a cadascun dels vectors ambientals esmentats.

EN EL CAS DE L'ENERGIA, CALDRÀ...

- Inventariar la il·luminació interior i exterior i saber-ne la classificació energètica.
- Saber si la il·luminació s'encén i s'apaga de manera manual o amb altres sistemes de control (detectors de presència, temporitzadors, cèl·lules fotosensibles...).
- Saber quines fonts energètiques fem servir, quanta energia gastem i en què.
- Saber si tenim un sistema de clima centralitzat i controlat automàticament o manualment.
- Conèixer l'eficiència de les nostres maquinàries de clima, aigua calenta i ofimàtica.
- Inventariar les finestres amb doble vidre i els sistemes de protecció solar.

EN EL CAS DE L'AIGUA, CALDRÀ...

- Saber la quantitat d'aigua que es consumeix.
- Inventariar la tipologia d'aixetes i dutxes, i el seu cabal.
- Inventariar la tipologia de descàrregues dels inodors i urinaris.
- Saber si hi ha algun sistema de recirculació o d'aprofitament.

EN EL CAS DELS RESIDUS, CALDRÀ...

- Conèixer la quantitat i tipologia de residus generats.
- Veure quins contenidors de recollida selectiva hi ha i com estan distribuïts.
- Analitzar si la recollida selectiva es fa correctament (colors, quantitats d'impropis...), tant dels residus sòlids municipals com dels residus especials.

EN EL CAS DELS RECURSOS I MATERIALS, CALDRÀ...

- Inventariar tipologia i quantitat de paper utilitzada per a totes les utilitats (ús diari, comunicació, entrades...).
- Conèixer la tipologia de productes de neteja que es fan servir.
- Saber si els proveïdors dels diferents serveis apliquen criteris ambientals i quins.
- Analitzar si s'utilitzen productes d'un sol ús o reutilitzables, o amb alguna certificació ecològica.

EN EL CAS DE LA MOBILITAT, CALDRÀ...

- Recopilar informació sobre com es desplacen el personal laboral i les persones sòcies de l'ateneu.
- Saber si hi ha aparcaments de bicicletes o patinets a l'ateneu.
- Saber si l'ateneu prioritza el transport públic o el cotxe compartit en els desplaçaments propis.

Quines seran les nostres fonts d'informació més habituals?

- La factura de l'aigua i de la llum (o altres fonts energètiques que fem servir).
- La informació que tingui el personal o l'empresa de manteniment i de l'empresa de neteja.
- Inventaris que fem expressament per a la diagnosi, com per exemple, el nombre de finestres amb doble vidre i elements de protecció solar; o el cabal de les aixetes i dutxes, que haurem de mesurar amb un cabalímetre.
- Informació que extraguem de la pròpia maquinària (fitxa tècnica) o de les làmpades i bombetes (fitxa tècnica del model i etiquetatge energètic).
- Recollida de dades pròpia, per exemple, amb el pesatge dels residus generats durant un determinat període de temps, o enquestes sobre els hàbits de desplaçament de personal treballador i usuari.
- Anàlisi de les condicions establertes als contractes i serveis externalitzats, si és el cas.
- ...

La definició d'objectius

Un cop elaborada la diagnosi ambiental, caldrà definir aquells objectius ambientals que ens proposem complir, en quina temporalitat ho volem fer i amb quina prioritació, si és el cas.

La definició d'objectius pot ser molt genèrica o molt específica, o podem, sota el paraigua d'un objectiu genèric, concretar-lo amb objectius específics.

Exemple d'objectius ambientals

Disminuir el consum d'energia

Fomentar la sensibilització i comunicació ambiental

Reduir la generació de residus i consolidar-ne una correcta gestió

La definició d'objectius i de metes, si és el cas, sempre ha d'anar acompanyada de la definició d'indicadors que permetin fer el seguiment del seu compliment o consecució.

Què són els objectius ambientals?

Les finalitats ambientals generals que l'organització pretén assolir.

També es poden definir **metes**, que són els requisits detallats d'actuació per tal d'assolir aquests objectius. Han de ser tan específiques com sigui possible i quantificables.

En general, tot i que poden haver-hi indicadors qualitatius, els indicadors són uns valors numèrics obtinguts d'una mesura quantitativa del funcionament d'un sistema, amb els quals es coneix l'estat del sistema o les variables que es volen analitzar i que permeten establir l'evolució o tendència d'un fenomen.

Els indicadors constitueixen una eina molt útil per a la presa de decisions, ja que permeten controlar i avaluar els objectius clau d'una organització, i serveixen per fer comparacions entre períodes, per exemple.

Els indicadors que definim ens ajudaran a fer un seguiment dels progressos en l'assoliment de les fites marcades per la nostra política ambiental. Per això, la definició d'indicadors que fem és important, ja que han de ser realistes, quantificables i les dades han d'estar disponibles o ser fàcils d'obtenir.

Exemple de la definició d'objectiu ambiental, meta i indicador

OBJECTIU

Reduir el consum de paper d'impressió

META

Reduir el consum en un 10% respecte de l'actual

INDICADOR

kg de paper d'impressió consumits a l'any

Les actuacions d'ambientalització

Un cop definits els objectius ambientals que volem aconseguir, cal establir quines actuacions farem per aconseguir-los, el que anomenem accions o actuacions d'ambientalització, és a dir, els mitjans necessaris per aconseguir cada meta i cada objectiu.

En general, es definiran diverses actuacions per assolir el compliment d'un objectiu, tot i que a vegades potser amb una n'hi haurà suficient, dependrà del grau de concreció d'aquest objectiu.

Serà essencial definir, vinculat amb l'actuació, quin és el departament, secció o persona responsable de dur-la a terme i de fer-ne el seguiment, i també amb quina temporalitat es preveu, és a dir, quan volem haver complert l'objectiu marcat.

Exemple de la definició d'objectiu ambiental, meta i indicador i actuació

Les actuacions d'ambientalització estan estretament vinculades a les Bones Pràctiques Ambientals definides anteriorment i, de fet, aquestes poden aparèixer dins la definició del llistat d'actuacions en el nostre Pla de Sostenibilitat. La diferència rau en el fet que les Bones Pràctiques Ambientals sobretot estan associades a hàbits i canvis de comportament, mentre que les actuacions d'ambientalització impliquen també millores tècniques i operacions de manteniment.

Les actuacions d'ambientalització poden anar d'allò més simple, fàcil d'aplicar i amb cost zero –com l'exemple incorporat més amunt de reduir la utilització de paper d'impressió configurant les impressores a doble cara– fins al més complex tècnicament, que requereixi una inversió econòmica molt important i que necessiti anys per implantar-se, com per exemple, la instal·lació d'energia renovable per a l'autoconsum.

Què és l'autoconsum?

Entenem per autoconsum d'energia elèctrica la producció d'electricitat per al consum propi.

Les instal·lacions d'autoconsum poden ser aïllades (sense connexió física a la xarxa) o connectades a la xarxa.

Actualment, les instal·lacions d'autoconsum connectades a la xarxa són legals i qualsevol consumidor d'energia elèctrica pot generar la seva pròpia electricitat.

En l'àmbit domèstic, l'autoconsum es fa principalment mitjançant instal·lacions d'**energia solar fotovoltaica** de petita potència.

D'aquesta manera, amb les instal·lacions d'autoconsum es pot cobrir totalment o parcialment el consum d'energia elèctrica de l'habitatge, la comunitat de veïns, l'edifici o qualsevol centre consumidor mitjançant un sistema de generació propi. Quan el sistema de generació no produeix energia suficient es pot seguir consumint electricitat a través de la xarxa elèctrica i, en determinats casos, quan la producció sigui superior a la demanda, és possible abocar l'excedent a la xarxa.

L'**energia solar** també pot ser **tèrmica**, que consisteix en l'aprofitament directe, en forma d'escalfament o energia calorífica, de la radiació solar incident, normalment per a generar aigua calenta sanitària (ACS).

Actualment, hi ha ajuts públics, tant de l'Institut Català d'Energia com de l'Institut para la Diversificación y Ahorro de la Energía, per a instal·lacions per a l'autoconsum.

També serà important la prioritització de les actuacions d'ambientalització definides, per la qual els criteris a tenir en compte poden ser els recursos econòmics que s'hauran de destinar a les actuacions definides i la dificultat tècnica de les propostes.

Per exemple, si dissenyem un Pla de Sostenibilitat amb una temporització a 5 anys vista, podem classificar les nostres actuacions en aquelles a desenvolupar a curt termini (1-2 anys), a mitjà termini (3-4 anys) o llarg termini (5 anys).

Objectiu	Actuacions	Priorització		
		Curt termini	Mitjà termini	Llarg termini
Millorar la il·luminació	Inventari del nombre i classificació energètica de llums interiors	●		
	Substitució progressiva de totes les bombetes d'il·luminació interior		●	
	Detector de presència en tots els espais d'ús puntual	●		
	Substitució progressiva de totes les bombetes d'il·luminació exterior		●	
	Ajustar els focus d'il·luminació exterior a un angle màxim de 30º respecte de l'horitzontal	●		
	Comprar els recanvis de les bombetes de la il·luminació exterior a 3.000 K de Tº de color	●		
	Instal·lar cèl·lules fotoelèctriques i detectors de presència en els espais exteriors d'ús puntual		●	
	Instal·lar cèl·lules fotoelèctriques a la il·luminació de façana		●	
	Canvi a LED de la il·luminació dels espectacles			●

Figura 3. Exemple d'actuacions d'ambientalització vinculades a un objectiu ambiental i la seva temporització

RECURSOS I ENLLAÇOS D'INTERÈS

A continuació, es llisten una sèrie de documents d'interès per aprofundir sobre el tema:

- Departament de Territori i Sostenibilitat, Generalitat de Catalunya. 2013. *Guia per a la implantació d'un sistema de gestió ambiental en entitats culturals*.
- Generalitat de Catalunya. 2015. *Manual de bones pràctiques ambientals. Equipaments culturals*.
- Ajuntament de Barcelona. 2003. *Guies d'educació ambiental 10. Posem verdes les associacions*.
- Consell Nacional de la Cultura i de les Arts. Generalitat de Catalunya. 2020. *Lideratge mediambiental en el sector cultural i creatiu català*.

Ajuntament + Sostenible

Per altra banda, l'Ajuntament de Barcelona disposa d'una bateria d'Instruccions tècniques per temàtiques que estableixen una sèrie de criteris ambientals comuns a introduir en la compra i contractació de grups de productes i serveis, que ens poden donar idees i criteris per tenir en compte al nostre ateneu:

http://www.ajsosteniblebcn.cat/ca/instruccions-de-contractacio_87901

D'especial aplicació seria potser la relativa a la gestió d'equipaments de titularitat municipal.

Barcelona + Sostenible

És una xarxa de més de 1.000 organitzacions de la ciutat de Barcelona compromeses amb la sostenibilitat ambiental, social i econòmica. A la seva web es donen idees, recursos, eines i ajudes que poden ser d'utilitat.

<https://www.barcelona.cat/barcelonasostenible/ca>

Distintiu de Garantia de Qualitat Ambiental

El Distintiu de Garantia de Qualitat Ambiental és un sistema català d'etiquetatge ecològic que reconeix productes i serveis que superen determinats requeriments de qualitat ambiental més enllà dels establerts com a obligatoris per la normativa vigent.

La Generalitat de Catalunya defineix més de 25 productes i serveis, entre els quals es troba el d'Equipaments escènics i musicals i centres i espais d'arts visuals i centres culturals, que pot servir per introduir criteris ambientals o per a aquelles entitats que volen anar un pas més enllà i certificar el seu ateneu.

http://mediambient.gencat.cat/ca/05_ambits_dactuacio/empresa_i_produccio_sostenible/ecoproductes_i_ecoserveis/etiquetatge_ecologic_i_declaracions_ambientals_de_producte/distintiu_de_garantia_de_qualitat_ambiental/categories_i_sol_licituds/serveis/equipaments-escenics-i-musicals-i-centres-i-espais-darts-visuals/

Oficina de Suport a la Iniciativa Cultural

Canal per sol·licitar ajudes i subvencions del sector cultural, entre d'altres, per a realització de consultories per a entitats de l'àmbit de la cultura popular i tradicional i el patrimoni etnològic, entre les quals s'hi troben els plans de sostenibilitat ambiental.

<https://cultura.gencat.cat/ca/tramits/oficina-de-suport-a-la-iniciativa-cultural/>

Col·laboren

Edita

Pl. Víctor Balaguer, 5, 1r

08003 Barcelona

Tel. 93 268 81 30

ateneus@ateneus.cat

www.ateneus.cat

 Federació d'Ateneus

 AteneusCat

 @ateneuscat